

Od anđela u kući do fatalne žene: tipologija ženskih likova u hrvatskom romanu 19.stoljeća

Filipčić, Marcela

Undergraduate thesis / Završni rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:288292>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-20**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Filozofski fakultet

MARCELA FILIPČIĆ

**OD ANĐELA U KUĆI DO FATALNE ŽENE: TIPOLOGIJA ŽENSKIH LIKOVA U
HRVATSKOM ROMANU 19. STOLJEĆA**

Završni rad

Pula, rujan 2021.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Filozofski fakultet

MARCELA FILIPČIĆ

**OD ANĐELA U KUĆI DO FATALNE ŽENE: TIPOLOGIJA ŽENSKIH LIKOVA U
HRVATSKOM ROMANU 19. STOLJEĆA**

Završni rad

JMBAG: 3010998340561

Studijski smjer: Hrvatski jezik i književnost

Predmet: Hrvatski književnost romantizma i realizma

Znanstveno područje: Humanističke znanosti

Znanstveno polje: Filologija

Znanstvena grana: Kroatistika

Mentorica: doc. dr. sc. Dubravka Paljar-Dulibić

Pula, rujan 2021.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisana _____ Marcela Filipčić _____, kandidatkinja za prvostupnika _____ hrvatskoga jezika i književnosti _____ ovime izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Završnog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student

U Puli, 2021. godine

IZJAVA o korištenju autorskog djela

Ja, _____Marcela Filipčić_____ dajem
odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj
završni rad pod nazivom _____*Od anđela u kući do fatalne žene:
tipologija ženskih likova 19. stoljeća u hrvatskom romanu*

koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u
javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira
u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice
(stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i
drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja
otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, _____23.09.2020_____ (datum)

Potpis

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Hrvatski realizam i protorealizam	2
3. Utjecaj na stvaranje žena u hrvatskoj književnosti 19. stoljeća	6
3.1. August Šenoa.....	6
3.2. Zlatarevo zlato.....	7
3.3. Eugen Kumičić	9
3.4. Olga i Lina	10
3.5. Ante Kovačić	11
3.6. Josip Kozarac.....	15
4. Od anđela u kući do fatalne žene: tipologija ženskih likova u hrvatskom romanu devetnaestog stoljeća.....	17
4.1. Dora Krupićeva.....	18
4.1.1. Fatalna žena (famme fatale).....	23
4.2. Klara Gruberova	24
4.2.1. Lina	26
4.2.2. Laura	28
5. Zaključak	31
6. Literatura	33
7. Članci:.....	34
8. Sažetak.....	35
9. Summary	36

„Zamislimo milijunsku vojsku „luđakinja“, beskućnica, prosjakinja,
(...) žene čiji je život u potpunoj vlasti njihovih muževa, očeva i braće; kamenovanih
žena koje su preživjele i onih koje su izdahunule od ruke ostrvljene muške rulje.

Zamislimo sada da sve te žene zdignu svoje halje i uzmu mačeve u ruke...

(...)

Da krenu one stotine tisuća djevojčica zaražene aidsom, žrtve
umobolnika, pedofila, ali i svojih zakonskih muževa i očeva, da i one krenu...

Da krenu afričke žene vratova okovanih metalnim ringovima; da krenu žene
odrezanih klitorisa i zašivenih vagina:

(...)

Da krenu milijuni žena koje se mole muškim bogovima i njihovim predstavnicima na
zemlji, bestidnim starcima sa purpurnim bijelim, zlatnim i crnim kopicama na glavi, s
tijarama, beretama, kuflijama (...) fesovima i turbanima, tim simboličnim supstitutima
za penis

(...)

Da svi ti milijuni žena – umjesto u crkve, džamije, hramove i svetišta, koja ionako nisu
njihova – krenu u potragu za svojim hramom, za hramom Zlatne babe

(...)

Da se prestanu klanjati muškarcima zakrvavljenih očiju koji su skrivili smrti milijuna
ljudi, i nadalje ih skrivljuju.

Oni su ti koji iza sebe ostavljaju ljudske lubanje, a onda priblesava ljudska
imaginacija vješa te lubanje na ograde usamljene starice koja živi na rubu šume. „

1. Uvod

Žene, kao junakinje u hrvatskoj književnosti, prikazane su još od Marulićeve *Judite*. Nakon njega, mnogi su hrvatski pisci nastavili pisati o ženama, neke od njih su Robinja, Jeđupka, Mandaljena, Dubravka, sveta Rožalija, Teuta, Glorija i brojne druge. U hrvatskoj književnosti devetnaestoga stoljeća žene su podijeljene u nekoliko tipova, a najviše su se obrađivala dva tipa. Prvi tip žena prikazan je kao tip loših žena, dakle to su žene koje nisu marile za tuđe osjećaje, već su branile svoje potrebe, stoga se takve žene nazivaju fatalne žene ili *famme fatale*. Fatalne žene su uživale u iskorištavanju muškoga roda. U djelima su često uspoređivane sa zmijama ili demonskim bićima. Drugi tip žena su čuvarice ognjišta. To su žene dobroga i poštenoga morala, vjerne, pobožne te odane mužu i obitelji. U ovome radu obradit ćemo temu *Od anđela u kući do fatalne žene: tipologija ženskih likova u hrvatskom romanu devetnaestoga stoljeća*. U prvom dijelu objasnit ćemo protorealizam, što je to i koji autori pripadaju tome periodu. Nakon toga, obradit ćemo svakoga autora posebno, kratko ćemo izložiti njihovu autobiografiju te djelo u kojemu se spominje *fatalna žena*, *čuvarica ognjišta* ili *anđeo u kući*. Ukratko ćemo reći ponešto o radnji djela, koje su glavne ideje romana te temu. U glavnome dijelu ćemo se baviti likovima *čuvarice ognjišta* i *fatalnih žena* u hrvatskim romanima, točnije rečeno u romanima *Zlatarevo zlato* autora Agusta Šenoe, *Olga i Lina* autora Eugena Kumičića, *Mrtvi kapitali* autora Josipa Kozarca te u romanu *U registraturi* autora Ante Kovačića. Objasnit ćemo glavne karakteristike te obilježja *čuvarice ognjišta* i *fatalnih žena*, te ćemo potom usporediti njihovu realizaciju u pročitanim romanima. Na samome kraju iznijet ćemo zaključak rada o likovima *kućnoga anđela* i *fatalne žene* u hrvatskim romanima devetnaestoga stoljeća.

2. Hrvatski realizam i protorealizam

Protorealizam je književno razdoblje koje je prethodilo realizmu. Čak možemo reći da je to književno razdoblje koje je između realizma i romantizma, odnosno hrvatskoga narodnoga preporoda. Romantizam je u hrvatskoj književnosti potpuno drugačije funkcionirao, nego u svjetskoj, drugim riječima u svjetskoj književnosti je djelovao kao otpor prema klasicizmu, dok u hrvatskom romantizmu toga otpora nema niti je doživio puni smisao, već je veličao povijest hrvatske književnosti i poticao je na buđenje nacionalne svijesti. Možemo reći da u hrvatskim klasicističkim djelima izostaje važna osnova, političko središte i autokratski društveni interes (Živančević, 1975: 220). Razdoblje protorealizma u našoj se književnosti još naziva *Šenoino doba*, jer je on naš najveći i najvažniji pisac toga vremena. Bachov apsolutizam, koji je trajao punih deset godina, znatno je utjecao na hrvatski narod, a time i na hrvatsku književnost, stvorio je strah i trepet u javnome životu te „ono je definitivno srušilo ilirsku idilu, naivnu vjeru da je sve naše, ilirsko, slavjansko, ujedno i dobro” (Frangeš, 1987: 175). Početkom šezdesetih godina devetnaestoga stoljeća došlo je do ukidanja Bachovoga apsolutizma te se u Hrvatskoj javljaju nove političke stranke: unionistička, koja se zalaže za ujedinjene Hrvata i Mađara, narodnjačka stranka, čiji su osnivači nekadašnji Ilirci, oni se zalažu za ujedinjenje s Austrijom, i posljednja, Stranka prava na čelu s Ante Starčevićem, koja se bori za ujedinjenje Hrvatske, Slavonije te Dalmacije u samostalnu državu. Kako je i još sama Hrvatska necjelovita država, tako i hrvatska književnost prolazi kroz tešku krizu, čak možemo reći kroz mračno doba, a o čemu govori i poznati Šenin programatski tekst *Naša književnost*, objavljen u časopisu *Glavonoša* 1865. godine. U tom se tekstu Šenoa zalaže za socijalno i nacionalno stajalište, zahtjeva da književnost treba biti zabavna i popularna kako bi bila prihvaćena u narodu. Također upozorava na „književno mrtvilo“ te se zalaže da bi književnost trebala biti prikazana realistički, a ne uljepšano. Naglašava da stvaralaštvo mora utjecati na društveni život, teme moraju biti vezane uz svakodnevicu običnoga čovjeka. Upravo zbog toga Šenoa izjavljuje da književnost treba biti analitička i tendenciozna, mora djelovati na publiku (Frangeš, 1987: 181). Slična razmišljanja o djelovanju na čitalačku publiku imao je dvije godine prije toga Janko Jurković „pisac naobražen i sistematičan, duhovit

pučki novelist i kritičar, (Frangeš, 1987: 181). Kasnije u svojim djelima, Šenoa će opet naglašavati i zauzimati će se za realističku tematiku. Značajnu ulogu imao je i u oblikovanju i stvaranju novele. Tako je, na primjer Šenin učenik bio Rikard Flider Jorgovanić, čija je poezija potpuno pod Šeninim utjecajem, ali se osjeti mala sklonost prema egzotičnome, a ta sklonost osobito se ističe u njegovim pripovijestima *Stella Raiva* i *Ljubav na odru* (Frangeš, 1987: 193). Još jedan od pisaca koji je pisao pod Šeninim utjecajem bio je Josip Eugen Tomičić. Budući da je sljedbenik, u književnosti, osim što je napisao nekoliko djela, značajno se proslavio i tako što je dovršio *Kletvu*, povijesni roman o hrvatskoj kobi, o kletvi koja taj narod u nekoj romantičarskoj, ali nerijetko i u vrlo realističkoj izvedenici, prati tijekom čitave povijesti (Novak, 2003: 231). Za sebe je smatrao da može postati kao Šenoa to jest da sa svojim povijesnim romanima (*Zmaj od Bosne*, *Kapitanova kći*, *Udovica* i tako dalje) može steći svjetsku slavu, ali nije imao tu slavnu i cijenjenu Šeinu dometa (Brešić, 2015: 132). Prema Vinku Brešiću, „šenoinsku tradiciju podržavali su ostali romanopisci: Mato Vodopić sa svojim nedovršenim romanom *Marija Konavoka* (1863.), kratkim romanom *Tužna Jele* (1868.) te *Na doborskim razvakinam* (1881.) (Brešić, 2015: 132). Iako su Šeinini romani postali popularni krajem stoljeća, književnici se sve više zalažu odnosno pišu o socijalnoj raslojenosti, odnosima sela i grada. Uglavnom su im djela društvene tematike, a tako su pisali i europski realisti. Kako je tada Hrvatska bila nestabilna, odnosno nije bila ujedinjena, veliku ulogu je imala politika kao i danas, tada je najznačajnija bila pravaška stranka sa svojim ideologom Antom Starčevićem „koji se zalagao za kritičku i satiričku literaturu“ (Brešić, 2015: 133), pa tako većina naših književnika na početku svoje karijere bili su pravaši. Među njima se ističe Ante Kovačić koji je bio zagriženi pravaš, a njegova pravaška razmišljanja najbolje se očituju u romanima *Fišak* gdje nema niti jednoga pozitivnoga lika te *Među žabarima* gdje ismijava hrvatsko društvo. Unatoč tomu što su njegovi pravaški stavovi s vremenom izgubili na važnosti, nisu nestali trajno već se malo još osjete u njegovom djelu *U registraturi*. Također pravaš je bio Eugen Kumičić koji je zagovornik Zole i njegovoga naturalizma. Osim Zolinog utjecaja, u njegovim djelima uočavamo i Balzacov utjecaj. Njegova tematika je širokumna, vezana je uz istarski kraj, zagrebački kraj i uz povijest. Sljedeći naš pravaš je Ksaver Šandor Gjalski, koji je promijenio brojna politička stajališta. Kod njegovih romana najznačajnija je intelektualizacija odnosno glavnu ulogu imaju intelektualci. U realistički krug književnika spada jedan Slavonac

Josip Kozarac „koji je uveo nove tendencije i teme“ (Brešić, 2015: 136). U svome romanu *Mrtvi kapitali* tematizira novi gospodarski cilj koji se temelji na radu. Naš najrealističniji pripovjedač, koji se najviše približio europskim realistima je Vjenceslav Novak. „Pisac koji je prvi literarno tematizirao malograđanski mentalitet, njegov nastanak i posljedice“ (Brešić, 2015: 136). Novak u svojim romanima kreira likove koji imaju neke probleme, pa ih možemo nazvati problematičnim „junacima“, takvi su *Pavao Šegot* i *Tito Dorčić*. To su likovi koji pokazuju da se ne mogu boriti protiv svoje prirode. Pavao nastrada kao žrtva dok Tito ne uspijeva u svojim glazbenim vodama zbog porodične tradicije. Najbolji Novakov roman je roman *Posljednji Stipančići*, koji je ocijenjen vrhunskim ocjenama. U romanu se prikazuje propadanje jedne senjske patricijske obitelji, gdje svaki član simbolizira jedan od oblika propadanja. „Lucija Stipančić je najkompleksniji i najrazrađeniji ženski lik hrvatske književnosti 19. stoljeća“ (Brešić, 2015: 137).

Proza i kritika u doba realizma doživjele su potpuni procvat, dok lirika ne napreduje, nema nadahnuća kojega je imala u ilirizmu, no ipak ima neki duh koji gradi liriku. Jedan od spomenutih je i Fran Mažuranić, sin Matije Mažuranića, autora autobiografskoga putopisa *Pogled u Bosnu*. Tijekom svoga života Fran Mažuranić napisao je zbirku crtica *Lišće* (1887.), koja je nastala po uzoru na Turgenjeva i njegove pjesme u prozi (Brešić, 2015: 65). Liriku je pisao i August Harambašić koji se nakon Šenoine smrti znatno istaknuo u književnosti. Harambašić je bio Starčevićev mezimac, pisao je o domoljublju i o osjećajima prema ženi (Brešić, 2015: 65). No, pretijesno vezanje pjesničkoga glasa uz politiku brzo se pokazalo umjetnički nesigurnim, pa je najpopularniji pravaški pjesnik i vješt stihotvorac odustao od pjesnikovanja prepusivši mjesto nesumnjivo najvećem liriku hrvatskoga realizma - Silviju Strahimiru Kranjčeviću (Brešić, 2015: 66). Pjesnik koji u svoja djela unosi nove elemente socijalne tematike. Tako je njegova prva zbirka pjesama *Bugarkinje* (1885.) nastala po uzoru na Šenou. Kranjčevićeva lirika nastaje zbog nezadovoljstva prema svijetu. U njegovim najznačajnijim pjesmama *Mojsije* i *Posljednji Adam* unosi biblijske motive, „izraz mu je u grču, u isto vrijeme i gromoglasan i nježan“ (Brešić, 2015: 66). Njegova poezija simbolizira bol i patnju koje se očituju u Kristovoj mucu i u motivu suza.

Što se tiče drame, i tu se Šenoa istaknuo. Njegovo ujedno i prvo djelo je drama *Ljubica*, nastala je kao posljedica upoznavanja Šenoa s domaćim terenom. Drama *Ljubica* prvi put se pojavljuje u časopisu *Pozor*, 1866. godine, a na scenu je postavljena 1868. godine (Brešić, 2015: 89). Od onda naša dramatika ima znatno teži zadatak. Janko Jurković, naš dramatičar koji je šest godina stariji od Augusta Šenoa, „skupa sa Šenoom je obarao na diletantizam i zagovarao realistički smjer nacionalne književnosti (Brešić, 2015: 91). Velik broj njegovih drama izvedeno je na sceni. Drame su napisane po uzoru na tradiciju pučkoga teatra i folkornu predaju dok je radnja najčešće smještena u ruralnoj sredini (Brešić, 2015: 91). U prvoj drami *Zatočnici* žestoko ismijava Bachov apsolutizam, dok se drame *Što žena može* (1872.) i *Kumovanje* (1878.) temelje na narodnim pričama. Osim drama pisao je i komedije, tako se ističe jedna komedija *Čarobna bilježnica* koja je nastala „po uzoru na francuski bulevarski teatar“ (Brešić, 2015: 91). Stoga možemo zaključiti da su njegova djela nastala na prijelazu iz romantizma u realizam. Ostali dramatičari su Josip Eugen Tomičić koji je napisao *Bračne ponude* koja je ujedno i komedija intrigue, zatim Josipa Kozarca, koji je napisao smiješnu jednočinku *Turci u Karlovcu*, no njegova najbolja drama odnosno komedija je *Tartufov unuk*. Franjo Marković, naš kazališni kritičar, napisao je dvije petočinke *Benko Bot* i *Karlo Drački* koje su trebale biti dio ciklusa od četiri drame (Brešić, 2015: 93). Obje drame su herojskoga karaktera, dok je vrijeme radnje u 13. i 14. stoljeću.

3. Utjecaj na stvaranje žena u hrvatskoj književnosti 19. stoljeća

U hrvatskoj književnosti XIX. stoljeća otkrivaju se obrisi novih ideja o ženi i ženskoj prirodi: ženski lik postaje prema nakanama svakog pojedinog pisca, odnosno prema njegovu shvaćanju funkcije književnosti donosi sa sobom dva tipa ženskih likova, dva međusobno sučeljena i inkompatibilna tipa (<https://hrcak.srce.hr/37292> 20.09.2021). U dijelima hrvatskih pisaca nastojao se idealizirati i sačuvati onakav tip žene kakav je on sa svim pozitivnim svojstvima i vrijednostima prisutan u cijelokupnoj hrvatskoj književnoj bašti (<https://hrcak.srce.hr/37292> 17.09.2021.). To su žene, odnosno *čuvarice ognjišta*, koje su nositeljice nevinosti i čistoće. U liku *kućnoga anđela* pisac karakterizira ženu koja je vjerna i poslušna svome mužu, živi u zatvorenom prostoru, glavna joj je zadaća odgoj djece, a motiv joj je kršćanstvo. To je idealizirana žena bez i jedne mane koja ujedno nosi i naglašeno rodoljublje.

S druge strane, javlja se *fatalna žena*. Inteligentna žena koja koristi svoju ljepotu kako bi dobila što želi, praktički iskorištava mušku naivnost. Odbija tradicionalan život, ne želi živjeti zatvorena u kući i odgajati djecu, već teži lakom životu. Fatalna je žena vlastito i sve ono što iz okvira normalnoga, dopuštenoga i društveno potvrđenoga (<https://hrcak.srce.hr/37292> 20.09.2021). Te karakteristike tipa fatalne žene postaju bitnima i u hrvatskom romanu (<https://hrcak.srce.hr/37292> 20.09.2021.)

3.1. August Šenoa

Središnja ličnost po kojemu se čitavo razdoblje protorealizma naziva Šenoino doba. Tvorac hrvatskoga romana, reformator kazališta, feljtonist, urednik, pripovjedač, dramski pisac, sve u svemu pjesnik Zagreba. Svakoj primitivnoj autohtonosti usuprot, djelom i značenjem dokazuje da je domovina – izbor (Živančević, 1975: 339). Šenoina pojava označila je potpuni prodor hrvatske umjetnosti riječi u široke čitateljske mase (Šicel, 1997: 78). Šenoa je poticao pisce da budu realističniji, međutim on to nije gledao kao neku metodu već kao kritički odnos prema književnosti i prema čitateljima. Vjerovao je da je domaćem piscu najbolje zaroniti u jadnu sadašnjost, ali da mu je najkorisnije posegnuti za

nesretnom prošlosti (Novak, 2003: 227). Rođen je 14. studenoga 1838. godine u Zagrebu. Njegov otac Alois Schönoa doselio se iz Pešte 1830. godine kao biskupski slastičar, koji se potom oženio s Terezijom pl. Rabacs. Umro je u Zagrebu, kao građanin grada iako nikada nije naučio hrvatski jezik. Upravo zbog toga često je bio u sukobu s ocem te ga je upravo to navelo da se bori za hrvatski jezik. Završio je pučku školu gdje je odlično svladao hrvatski jezik, a još jače ga je učvrstio u gornjogradskoj gimnaziji u Zagrebu. Prije nego li je upisao gimnaziju u Zagrebu, otac ga je poslao u Pečuh kako bi ga odvikao od hrvatskoga jezika i ilirskoga sna. Međutim to mladom Šenoi nije pomoglo već ga ojačalo i probudilo želju za domoljubljem. U gornjogradskoj gimnaziji „koja je bila kula hrvatskog nacionalnog ponosa„ (Novak, 2003: 228) učitelji su mu bili dva najbolja hrvatska lingvisti, Vjekoslav Babukić i Antun Mažuranić. Uređivao je brojne časopise: *Prozor*, *Glasnoša*, *Naše gore lista* pa čak i bečki časopis *Slawische Blätter*. U književnosti se javlja sa svojom prvom dramom *Ljubica*. Uspjeh je postigao s povjesnicama *Propast Venecije*, *Kameni svatovi* ili *Kugina kuća*. Osim toga, napisao je dvije značajno bitne pripovijesti *Prijan Lovro* i *Prosjak Luka*. Napisao je četiri romana, *Seljačka buna*, *Diogeneš*, *Čuvaj se senjske ruke*, *Zlatarevo zlato*, a peti je započeo, *Kletva*.

3.2. Zlatarevo zlato

Zlatarevo zlato je prvi povijesni roman obavljen 1871. godine. Roman se sastoji od dvadeset i četiri poglavlja. Djelo nosi podnaslov *Roman iz prošlosti zagrebačke*. Radnja romana smještena je u šesnaesto stoljeće, dok je mjesto radnje u gradu Zagrebu. U tome vremenu dolazilo je do nasilnih sukoba između „medvedgradskoga gospodara Stjepka Gregorijanca i zagrebačkoga građanskoga kolektiva“ (Novak, 2003: 230). Fabula romana je napeta i dramatična te je s time privukla brojne čitatelje. U samome uvodu u djelo, Šenoa iznosi kako je došao do građe:

Premećući u arhivu grada Zagreba stare zaprašene hartije, u koje od sto godina nije bila ruka dirnula, naiđoh i na ljutu i krvavu pru među silnim podbanom Gregorijancemi građanima zagrebačkim. (...) Stao sam slagati

listine, čitati i čitati do zlovolje. Kupio sam ovdje, kupio ondje, prebiraو zapisnike, račune, učio knjige i stare i nove. Kopao sam da iskopam ruševine staroga Zagreba, kopao da uskrisim iz groba stare Hrvate kakvi bijahu u zboru, u domu, na bojištu. I pomože bog (..) (Šenoa, 1985: 2).

Šenoin je roman nastao prema uzoru Waltera Scotta, koji je pojam modernoga, povijesnoga romana (Šicel, 1997: 81). Roman nastao prema povijesnim izvorima, a to se može i vidjeti i iz romana jer na samome početku Šenoa naglašava:

Na domaku šesnaestoga vijeka, za vrijeme kraljevanja Makse Drugoga, a banovanja biskupa Đure Draškovića nizahu se oko župne crkve Sv. Marka oniske daščare gdje su kramari i piljarice obzirnim građanima plemenitoga varoša na »grčkih goricah« tržile lojanica, ulja, pogača i druge sitne robe za sitnu porabu i uz malen nova (Šenoa, 1975: 2).

Iako je autor naglasio da je važna povijest, da roman ne bi bio zamoran čitateljima, posebno čitateljicama koje su onda najviše i čitale romane, uvodi fikcionalnu ljubavnu priču. U romanu se prikazuje stvarnosna, ali kroz trivijalne motive ubojstva, otmica prikazuje romanističke elemente (Šicel, 1997: 81). Odnosno, kako je Novak primijetio građanski se kolektiv u romanu pojavljuje kao središnji protagonist, dok se pustolovni, ljubavni i romantičarski dio odnosi na zbivanja vezana uz mladi ljubavni par Doru Krupićevu i plemića Pavla Gregorijanca (Novak, 2003: 230). Dora Krupićeva je lijepa kći grčkog zlatara Petra Krupića, a Šenoa ju je ovako opisao:

(...) premetala drobne nožice, obuvane crvenim šiljastim postolicama, kad joj se lijepa glavica njihala pod kitnom partom, a bujne joj se crne plete spuštale niz plavetni, janječim krinom ošiveni zobun, kad je ručicama držala na prsima veliki, srebrom okovani molitvenik, stidno gledajući pred sebe, da nisi mogao spaziti munjevita oka od dugih svilolikih trepavica, bio bi rekao svatko: eto, svetica sašla s oltara među svijet da milim pojavom razveseli snuždene ljude (Šenoa, 1975: 9)

U romanu je Dora pozitivan lik, kao i njezin odabranik Pavao. Pavao je prikazan kao dobar mladić, koji se zaljubljuje u lijepu Doru te sve bi učinio za Dorinu ljubav. U djelu je prikazan ovako:

Mladiću jedva bijaše dvadeset godina. Lice blijeđano, plemenito, kosa odugačka, crnomanjasta, brčići mali, čelo visoko, a sjajne plavetne oči pod tamnim trepavicama dvije žive zvijezde da ih nije mutila neka sjeta. Mladić bijaše lijep, snažan, a ljepši od nebrige i sjete” (Šenoa, 1985: 13).

Kao jedan od negativnih likova u romanu je odbojni gradski brico Grga Čokolin koji je zaljubljen u Doru, želi je za ženu, međutim ona ga je odbila zbog čega se naljutio i odlučio joj se osvetiti. On je pokretač radnje, a njegovo spletkarenje i varanje obilježava roman. Osim njega, javlja se još jedan negativan lik, a to je Stjepan Gregorijanac.

3.3. Eugen Kumičić

Hrvatski je književnik rođen u Brseču, u istočnoj Istri, 11. siječnja 1850. godine. Završio je talijansku gimnaziju u Rijeci. Njegova majka je željela da bude svećenik, a otac i brat da završi za profesora, no on je odlučio upisati medicinu u Pragu. U međuvremenu, ipak, kako bi ispunio očevu želju u Beču upisuje fakultet, gdje završava za profesora povijesti i zemljopisa. Godine 1875. odlazi u Pariz gdje se upoznaje sa Zolom i njegovim naturalizmom. Prosperov Novak opisao ga je ovako:

(...) prvi hrvatski Francuz, onaj koji je na samom izvoru čitao programatske Zoline spise o romanu, koji je upoznao tadašnju trivijalnu književnost iz prve ruke i duboko upio naturalističku fermentaciju svojeg doba” (Novak, 2003: 238).

Uređivao je pravaške časopise i listove: *Hrvatsku vilu*, *Slobodu* i *Hrvatsku*. Sva svoja književna djela objavljivao je pod pseudonimom Jenio Sisolski. Njegova književna djela dijelimo u tri kategorije:

- a) naturalistički romani s građom iz Zagreba
- b) istarski romani
- c) povijesni romani

Kada se vratio iz Pariza 1883. godine, objavljuje programatski tekst *O romanu* gdje se zalaže za teme iz zbiljskoga života. Godine 1881. u ljubavnome romanu *Jelkin bosiljak* opisao je ljubavnu dirljivu storiju o djevojci zaljubljenoj u mornara Ivu, koji pogiba u Viškom boju. Zapravo donosi interpretaciju događaja jer je ta bitka između Talijana i Austrijanaca, u kojoj je 1866. godine sudjelovalo i mnoštvo Hrvata, doživljena u pravaškoj javnosti kao još jedan besmisleni gubitak nacionalne energije za tuđe interese (Novak, 2003: 239). Od njegovih povijesnih romana najznačajniji su *Kraljica Lepa*, koja pripovijeda o srednjovjekovnoj kraljici te je „prikaz suvremenih hrvatskih političara u likovima romana te naglašava protumađarsku notu (Živančević, 1975: 394) i *Urota zrinsko – frankopanska*, koja govori o mitu i o uroti Zrinskog i Frankopana. Taj povijesni roman na neki je način bio programatska politička proza, najvažnija pučka fikcija časnoga pravaša (Novak, 2003. 240). Uspio je oslikati rastrganu Hrvatsku između dvaju svjetova. *Urota* je bitna knjiga u kojoj je pisac uspio ostvariti sanjani naturalizam (Novak, 2003: 240).

3.4. Olga i Lina

Naturalistički roman koji je objavljen 1881. godine jest roman *Olga i Lina*. Djelo je objavljeno anonimno u sušačkoj „*Slobodi*“ pod naslovom *Olga i Liza*, i to pod pseudonimom Jenio Sisolski. (Leksikon hrvatske književnosti djela, 2008: 546). Djelo se sastoji od petnaest poglavlja te govori o moralnome i gospodarskome rasulu u devetnaestome stoljeću. *Olga i Lina* nastale su po uzoru na Zolin roman, točnije na njegov lik jedne prostitutke Nane. Čitajući roman može se uočiti da je neke elemente iz romana preuzeo od francuskoga pisca, no vidi se dosta suprotnosti između Line i Nane. Nana je lijepa žena koja nema u sebi

zlobnosti već je malo priglupa, dok, s druge strane, Lina je također lijepa žena, ali uopće nije glupa, već inteligentna i dosta zla. Kumičić je htio napisati neutralistički roman, ali zapravo je bio samo poticaj neutralistički. Radnja je smještena u kupalište i salone grada Zagreba i Beča. Kumičić je u ženskim likovima utjelovio dvije strane, pa tako Olga predstavlja Hrvatsku, dok Lina simbolizira strankinju. Možda je njezina zloba posljedica rođenja u nesretnome braku, no zahvaljujući ljepoti dobro prolazi u životu:

Olga Milić bijaše uistinu krasno djevojče. (...) Na vitkom i nježnom stasu lijepo joj je pristajalo bijelo i lagano ljetno odijelo. Ispod jednostavna slamnata šešira, koji joj je svojim širokim i malko spuštenim krilom zasjenjivao lice sve do gornje usnice, spuštala se na gospodska ramena zlatna i mekana kosa u debelim pletenicama. (...) Olgino lice obično bijaše nešto blijedo (...) lijepe oči i ne posve rumene usne, pa se vide zubići, bijeli poput bisera (...) Olga je bila dobra i vrlo čedna djevojčica (Kumičić, 1965: 2).

Roman ima čak elemente romantizma, međutim kada je izašao na javnu scenu nije odmah prihvaćen. Olga je lijepa i mlada djevojka koja se na nagovor svoje majke udaje za baruna Alfreda samo kako bi majka živjela barunskim životom. Međutim, Alfred je zaljubljen u zlobnu Linu, koja ga samo iskorištava zbog novca kako bi ona mogla lijepo živjeti. Nakon rođenja djeteta, Olga se razboli pa se o njoj skrbi Lina. Međutim, Lina se želi što prije riješiti Olge stoga ju uguši s jastukom. No, Lina i Alfred nakon raskošnoga života padnu u teško siromaštvo. Alfred se propije te pokuša ubiti Linu. Kraj romana je šokantan i okrutan: Olgin i Alfredov sin Milan upoznaje Lininu i Alfredovu kći te oni zajedno provode noć u bordelu. Nakon što Milan sazna istinu ubije svoju polusestru i sebe, a nad njihovim tijelima stoje i gledaju Alfred i Lina, vlasnici bordela.

3.5. Ante Kovačić

Ante Kovačić se rodio 6. lipnja 1854. godine u Oplazniku u Hrvatskom zagorju. Osnovnu školu pohađao je u Mariji Gorici, zatim upisuje gimnaziju u

Zagrebu. Već kao đak kvalitetno je pisao, ali ga profesori nisu uočili. Nakon srednje škole, upisuje se na Pravni fakultet u Zagrebu. Dok je studirao, intenzivno je učestvovao u radu studentskoga društva Hrvatski dom te je bio žestoki pristaša Starčevićeve Stranke prava. S istomišljenicima je pokrenuo alamah *Hrvatska*. Nakon studija počeo je raditi u odvjetničkim pisarnicama u Zagrebu i Karlovcu. Kovačić je doktorirao 1887. godine pravo, a godine 1889. postao je samostalni odvjetnik te počinje raditi u Glini. Sa samo sedamnaest godina tiskana mu je prva pjesma *O caru Bajazetu* (Novak, 2003: 244). Njegova prva veća proza *Baruničina ljubav* također je tiskana 1877. godine. U tome djelu žestoko je polemizirao s Rikardom Jorgovanićem, svojim prvim kritičarem. *Baruničina ljubav* još je jedan bulevarski roman u kojemu ima ubojstva i samoubojstva, fatalnih žena, pa čak i vrlo zamamnih jestvenih pretjerivanja (Novak, 2003: 244). U tome romanu može se prepoznati autorova sklonost eksperimentiranju s kompozicijom, no vidljivi su i autobiografski elementi. U glavnome središtu je fatalna žena Sofija Grefštajn, koja u grotesknome finalu zavede vlastitoga sina Pavla, a kada Pavao shvati tko mu je ljubavnica, ubije se, dok barunica odlazi u samostan (Novak, 2003: 244). Kao žestoki pravaš, često je diskutirao sa Šenoom. Godine 1880. objavio je travestiju *Smrt babe Čengiđkinje* gdje iznosi svoj radikalni stav prema narodnjačkoj stranci i njihovoj politici, a najpogodniji bio je ban Ivan Mažuranić. Kako Novak tvrdi, „rijetko je kad u Hrvatskoj netko napisao bolje travestije od Kovačićeve poeme o babi Čengiđkinje” (Novak, 2003: 245). Djelo je vrlo dobro napisano te unio sadržaj koji Mažuranić nije uspio. Osim toga, Kovačić je još poznat po pisanju feljtona, koje je zajedno objavljivao pod naslovom *Iz Bombaja*, “primarna misao u trenutku pisanja ovih feljtona bila je literatura podređena politici” (Šicel, 2003: 157). Poznat je po pripovijestima među kojima se po svojoj kvaliteti ističe *Ladanjska sekta* u kojoj liberalistički pokret opisuje lik svoga učitelja Tomaša Branca, čija je želja za stvaranjem darvinističko-socijalističke sekte (Novak, 2003: 245). Kako Novak tvrdi, „sasvim blijeda“ pripovijetka *Ljubljanska katastrofa*, u kojoj Kovačić opisuje putovanje dvojice prijatelja Slovenijom gdje se susreću s dvjema sestrama Slovenkama. Ta priča, sa slovenskom temom, može se čitati kao parodija Šenoina *Karanfila s pjesnikovog groba* i Slovenije posvećene hrvatskoj prozi (Novak, 2003: 245). Vrlo je zanimljiva njegova priča *Zagorski čudak* jer iznosi život raspopa Jure Šporčine, nekadašnjega učitelja i fiškala te je to prvi njegov pokušaj s nastranim likovima (Novak, 2003: 245). Poslije *Zagorskog čudaka*, izlazi 1881. godine roman

Fiškal, u kojemu nije napustio trivijalni tematski svijet, ima elemente trovanja i fatalnih žena, ali u tome romanu ne šteti građanstvo niti plemstvo. Po vrsti je groteskni roman, napisan u maniri Gogoljevih proza (Novak, 2003: 245). Ima prizore gdje ismijava ilirsku pjesnikinju Karolinu ili ismijava Nijemce, koji su oživotvorenje pravaških ideja te najavljuje daljnji književni razvitak (Novak, 2003: 246).

U registraturi

Najvažniji Kovačićev roman koji je objavljen 1888. godine u nastavcima, ali zbog bolesti i ostalih elemenata, tek od dvadesetih godina je ukoračen. Roman se može podijeliti na nekoliko elementa (Leksikon hrvatske književnosti, 2008: 914; Šicel, 2003: 136):

- a) realistički dijelovi
- b) romantičarski dijelovi
- c) modernistički dijelovi
- d) naturalistički dijelovi
- e) autobiografski dijelovi

Prema Živančeviću, roman nije samo historijat školovanja i propadanja jednoga darovitoga seoskoga djeteta; on je mnogo više, po mnogim detaljima i zahvatima on je zapravo slika, realistička slika, rađanja moderne hrvatske inteligencije (Živančević, 1975: 402, 403). U *registraturi* navodi tekst dnevnika što ga je do smrti vodio registrator Ivica Kičmanović. Roman započinje razgovorom njegovih spisa, pa jedan od njegovog sadržaja se izdvoji, dođe u ruke pripovjedaču koji mu omogući priču, a na kraju sam pripovjedač iznosi kronologiju posljednjih događaja (Novak, 200: 246). Građu romana se dijeli na tri teme. U prvome dijelu pratimo Kičmanovićevo djetinjstvo i njegov odlazak u grad te susret s Laurom i Mecenom. Drugi dio pripovijeda o Ivičinom povratku u selo, dolazak Laure i njegov odlazak u grad. U trećemu fabula je razbijena, likovi više nisu povezani, Laura postaje hajdučica te poziva Ivicu da joj se on pridruži, ali on odbija, stoga mu upada na svadbu i ubije sve goste osim Ivicu. Lauru osude na smrt i nakon toga

Ivičin život je upropašten te počinu samoubojstvo. Prema Novaku, to je priča o rađanju moderne inteligencije, o mučnome dolasku seljaka u grad (Novak 2003: 246). S jedne strane, pratimo realističku sliku odlaska seoskoga dječaka u grad, a s druge strane pratimo fantastične elemente te bizarne likove. Među bizarne likove spada Laura „najfatalnija žena hrvatske književnosti koja posjeduje zmijsku kob i anđeosku dobrotu“ (Novak, 2003: 246).

Djelo *U registraturi* je crni roman u kojemu sva lica nastradaju i to tragično, kao što su Laura, Ivica, Anica, Jožica, Ivičina mama, Ivičini prijatelji, Miha, Ferkonja, mecena, Ciganin Mikula i crni Jakov. To je zapravo crna slika hrvatskoga društva, knjiga u kojoj su ismijani kao nikad do tada visoki crkveni i društveni mecene, to je knjiga u kojoj je maestralno prikazano društvo plebejske Hrvatske (Novak, 2003: 247). Kovačić je vrlo detaljno opisao i lika Žoroža, karakterističnoga lika, koji je zapravo seljak, ali došavši u grad, pogospodio se iako radi samo kao sluga. Radnja prati seoske i gradske živote. Glavni lik romana je Ivica Kičmanović, mladi i intelektualni dječak. Njegovu bistru pamet prepoznaje učitelj koji kasnije, uz pomoć svećenika, šalje Ivicu u grad na daljnje školovanje, gdje će ga primiti visoki mecena. Ivica je sin seoskoga muzikaša Jožice kojeg zovu Zgubidan. Za Ivičino školovanje, osim učitelja i svećenika, zaslužan je još rođak Jurić. Žorž Jurić je sluga kod mecene, ali se drži kao gospodin. Mecena je misteriozan lik, koji ima crnu prošlost, sin je vlasnika imanja i upraviteljeve žene, prije nego li je postao mecena živio je raskošnim životom. Najbolji primjer je kada je silovao mladu seljanku Doricu, koja je bila udata za bogatijega seoskoga čovjeka te je ona ostala trudna s njime, a to dijete mecena nikada nije htio priznati. Jednoga dana na dvoru se pojavljuje lijepa Laura, mlada djevojka koja postaje Mecenina štićenica. Upoznavši Lauru, Ivica se u nju zaljubljuje na prvi pogled te se ubrzo sprijateljuju i uđu u ljubavnu vezu. Laura ispriča Ivici svoju tešku životnu priču, kako je nakon očeve smrti završila u jednoj udomiteljskoj obitelji, gdje je otac bio pijanac i imali su jednookog dječaka Ferkonju, kojega ona nikada nije voljela. Tako ju je Ferkonja jedne noći odveo u šumu, gdje ju je silovao. Nakon toga groznoga događaja Laura bježi i završava kod babe Hude, koja je također fantastični lik u romanu. Ubrzo se Mecena razbolijeva i umire. U međuvremenu Laura pronalazi njegov dnevnik gdje otkriva da je ona njegova kći i da joj je mama Dorica, žena koju je mecena davno silovao. Laura postaje fatalna žena, koja uz Ferkonju ubija svoga ljubavnika Miha. Nedugo zatim ubija Ferkonju i shvaća da želi opet biti s Ivicom. U međuvremenu

Ivica se zaljubi u Anicu, Mihinu sestru, te se njih dvoje odluče vjenčati. Na sam dan vjenčanja, Laura sa svojim banditima upada na svadbu i ubije sve goste osim Ivica. Seljaci koji su vukli mrtve svatove taj neoprostiv događaj nazivaju krvava svadba „koja je realizirana u stilu najružnijeg trivijaliziranog romantičarskog postupka“ (Šicel, 2003: 165). Fatalna žena biva uhićena i predana ruci pravde, iako nikada nije htjela priznati zločine i biva ubijena. Nakon njezinoga ubojstva, Ivica postane alkoholičar i zapali spise i sebe. Na kraju romana autor Ivicu i njegove zadnje dane živote opisuje:

Ivica Kičmanović vukao se po nižim službicama od oblasti do oblasti... Samotan, mrk, strog i ozbiljan, nije ni s kim općio. Svatko mu bijaše tuđ, kano i on drugima. Nije imao ni prijatelja ni neprijatelja, a niti je on kome bio jedno ili drugo (...) Najednom stade se povlačiti po krčmama sam samcat, zavlada njime strast pića tako da ga doskora obuze alkoholička bolest i ludilo... (Kovačić, 1985: 236).

3.6. Josip Kozarac

Josip Kozarac rođen je 18. ožujka 1858. godine u Vinkovcima. Poslije pučke škole i gimnazije odlazi u Beč. Tamo 1879. godine završava studij šumarstva. U samu književnosti uveo ga je Klaić. Stoga, književne tekstove počinje objavljivati prije nego li je navršio dvadeset godina. U romanima je bio značajan glasnogovornik slavenskoga regionalizma, ali u svojim prozama nije bio ni etnolog ni folklorist (Novak, 2003: 248). Kozarac je izvrsno opazio socijalnu krizu hrvatskoga sela, s time da je još bio žestoki kritičar koji je kritizirao birokraciju. Njegov najbolji roman je roman *Mrtvi kapitali*, koji je izlazio u *Vijencu* 1889. godine, u kojemu Kozarac, na temelju ozbiljnih uvida u suvremenu ekonomsku i antropološku znanost, pripovijeda životnu priču ekonoma Lešića (Novak, 2003: 248). Protagonist je jedna od vrsta narodnoga prosvjetitelja. Kozarca možemo usporediti i s Eugenom Kumičićem jer su obojica pisci metodom. Možemo reći da su *Mrtvi kapitali* neka vrsta moralnoga romana. Roman *Među svjetlom i tminom* donosi kritiku na Khuen-Hedervaryjeva činovničkoga aparata i demaskiranje mehanizma vlasti, koji u gramzivosti za slavom, novcem i karijerom najozbiljnije

urušavaju moralni sustav hrvatskoga društva (Brešić, 2015: 136). Taj roman je tiskan tijekom cenzure, a radnja je smještena u Žabarski bok. Kozarac nikada nije govorio u ime bilo koje stranke, već je govorio o nepravdi koja se dogodila u tadašnjoj Hrvatskoj. Roman nije bio prihvaćen stoga je Kozarac morao raditi na njemu tri godine kako bi promijenio kraj i smanjio kritiku. Međutim, ovaj roman se baš nije proslavio kao roman *Mrtvi kapitali*. Nažalost, treći Kozarčev roman *Živi kapitali* ostao je nedovršen, a tematika mu je vezana uz društveno–gospodarske probleme slavonskoga kraja. Osim romana, Kozarac je pisao i novele u kojima se vidi talent u kraćim formama. Bio je vrhunski majstor u stvaranju čudnih likova u novelama, dobar primjer su *Kapetan Gašo* i *Naš Polip*. Naime, jedna od najpoznatijih njegovih novela je *Tena*, koja ukazuje na život slavonskih seljaka, a psihološke i suptilne su mu i seksološke analize braka i nevjere u pričama Donna Ines ili Mira Kodoličeva (Novak, 2003: 249). S dvadeset godina napisao je lakrdiju *Turci u Karlovcu* u jednome činu, koja mu je ujedno i prva drama.

Mrtvi kapitali

Roman je podijeljen na jedanaest poglavlja, a govori o ekonomskim i socijalnim problemima slavonske sredine u drugoj polovici devetnaestoga stoljeća, a rješenje problema pripovjedač i glavni junak Lešić vide u povratku prirodi i zemlji (Leksikon hrvatske književnosti - djela, 2008: 478). Glavni lik se poziva na A. Smitha i J. S. Milla, pa se upravo zbog toga roman pretvara u politička predavanja, točnije iz političke ekonomije. Tendencioznost romana uočljiva je u esejističkim dionicama, ali i u fabuli. U središtu radnje nalaze se svjetonazorski suprotstavljeni članovi obitelji Matković, koji možemo podijeliti u dva kruga:

a) prvi krug čine otac, starija kći Anka i mlađi sin Vinko koji se zalažu za idealni seoski život

b) drugi krug čine majka, mlađa kći Nela i stariji sin Lujo koji se zalažu za gradski život te žele uspjeti u gradskoj sredini

Može se vidjeti i suprotnost između brakova Anke i Lešića te Nele i gradskoga činovnika Neumayera. Pripovjedač se više zalaže za seoski život, a to se može iščitati iz likova Anke i Nele: Prvu karakterizira sklonost duhovnome i unutrašnjem životu, a druga je predstavnic materijalnoga, odnosno vanjskoga sjaja gradskoga života (Leksikon hrvatske književnosti - djela 2008: 478). Zapravo, prikazuje suprotnosti sela i grada, a pripovjedačeva sklonost prema selu najbolje se očituje u opisivanju paralelnih vjenčanja. Zbog socijalne tematike, likovi su podijeljeni na predstavnike klasa. Iako djelo pripada realizmu, ima crno – bijelu podjelu likova, no ima čak i elemente prosvjetiteljstva.

4. Od anđela u kući do fatalne žene: tipologija ženskih likova u hrvatskom romanu devetnaestog stoljeća

Sliku žene u hrvatskoj književnosti 19. stoljeća je jednostrana, simplificirana, puna stereotipa, a za ženski rod često i diskriminirajuća (Nemec, 2003: 100). U hrvatskoj književnosti postoje četiri tipa ženskoga lika:

- a) kućni anđeo/svetica/progonjena nevinost
- b) fatalna žena
- c) produhovljena, boležljiva, krhka žena (*famme fragile*) produkt dekadentnoga kulta ljepote krajem 19. i početkom 18. stoljeća
- d) žena na putu samosvijesti, subverzivna žena koja raskida s patrijarhalnim, moralnim i klasnim ogradama

Najčešće se u romanima javljaju *kućni anđeo* i *fatalne žene*, dok *famme fragile* se pojavljuje kasnije, točnije to je modernizirani oblik žene. Pisci oslikavaju žene kao anđele čije su osobine nevinost, božanstvo i čistoća. Takvi opisi postoje još od davnih dana, a vrhunac takvoga savršenstva pronalazimo u Danteovoj Beatrice i Petrarčinj Lauri. No, *progonjena nevinost* svoj vrhunac ostvaruje u 18. stoljeću u djelima *Pamela* i *Clarissa* autora S. Richardsona, *Opasne veze* autora C.

de Laclosa i u djelu *Faust* autora J. W. von Goethea. U hrvatskoj književnosti tip progonjene nevinosti uveo je Aldof Tkačević u noveli *Nadala Bakarka*. Ona je pučka junakinja koja ostaje vjerna u svim životnim kušnjama te brani svoju čast i dostojanstvo, čak je u stanju ostaviti muža kako bi dokazala svoju vjernost (Nemec, 2003: 101).

4.1. Dora Krupićeva

Dora Krupićeva je savršeni prikaz *kućnoga anđela*. Mlada, poslušna djevojka koja pažljivo obavlja sve kućanske dužnosti te dokazuje svoj lik kćeri koja će, nakon što se uda, biti pokorna i vjerna svome mužu i brižna majka svojoj djeci. Svojim opisom Dora Krupićeva podsjeća na Beatrice - njezino božansko lice i ljepota duše privlači razne muške poglede:

Na pragu pojavi se blijeda kao anđeo od mramora – Dora. Ali mahom je nesta. Mladiću planuše oči, planuše lica. U dva skoka navali preko kamenih stuba u zlatarov dućan (...) usnice treptjele, a sjajne oči upirale se blažene u mladoga krasnika (...) (Šenoa, 1977: 46)

Šenoa je Doru oblikovao kao lik koji je pun poštovanja prema ocu te nikada nijednom nije imala zlu ili ružnu misao. Pisac preuveličava tumačeći govor tijela kao izraženiji pokazatelj ljubavi od nježnih riječi i postupaka koji odaju ženu u njezinoj zaljubljenosti (Zovko, 2016: 72):

Ne znam ni sama, kumo! Zlo i dobro mi je! Obujmilo me. Nešto mi grlo steže, a taknem li se čega, stine mi krv. Glava mi gori – na popipaj – gori kan živi oganj – a srce hoće da mi skoči iz njedara. Ali kada zaklopim oči, ah kumo draga, vojko mi je i milo kao da me ziblju anđeli božji, mirno mi protječe žilama topla krvca – mirno, lako lagacko kuca srce, a kroz drijem smiješi mi se lice – Teško zajecam blijeda mladica, živo oklopi ruke oko

Magdine šije i sasu rijeku vrelih suza na staričine grudi. „Bog mi pomози, kumo. Poludjet ću.“ Starica onijemila. Debele joj suze kapale niz lica. Pogladi Doru drhtavicom rukom, poljubi je u čelo. „Umiri se, dijete, vruća je.“ Da, vrućica koju svaki nas tek jedno za svoga vijeka oćuti – ljubav (Šenoa, 1977: 38.- 39).

Dora obećava ocu svoju vjernost, ali nema mu snage priznati da je zaljubljena u mladoga momka Pavla, već samo „stidnim okom svrnu na Pavla i na licama joj procvatoše ružice“ (Šenoa, 1977: 118). Ugledavši sliku mrtvacu, u Dori se probudio osjećaj srama ili nepoštovanja, kao da je izdala svoj „anđeoski“ moral:

(...) Dora kano da nije živa bila. Mozak joj se stvorio kamenom, noge kao da su joj zarasle u zemlju, a u njoj vrela krv kao more žive vatre. Tako je negdje ćovjeku pri duši kad ga vode na smrt (...) (Šenoa, 1977: 75)

Iako je Dora podložena iskušenjima, ona ipak prikazuje svoju snažnu moralnu osobnost:

(...) Ne bude li vino kod moje svadbe kiselo, osladit će mi usta. Ali iz srebrne kupe neću ga srkati, za nas građanske djevojke i ove su majolike dobre. Ne valja se gizdati, jer je gizdost pred bogom grijeh (...) (Šenoa, 1977: 69)

Motivi progonjene nevinosti su nježnost, skromnost, sramežljivost, nevinost, dobrota, naivnost, ćestitost i ćistoća. U *Zlatarevom zlatu* Doru simbolizira bijela boja koja je prikazana kao dio odjeće ili njezinoga tena. Osim njezinoga bijeloga tena, pojavljuje se cvijeće koje inaće predstavlja ženske osjećaje, na primjer toplinu i ljubav: Po vrtu vijale se bijele stazice, obrubljene gustim busenom. Tu je šetala i cvijeće brala. „Ah, gle, evo najljepše ruže! Da je ubere! I posegnu rukom (...)“ (Šenoa, 1977: 179)

Kako je Dora svojom ljepotom oćarala brojne muškarce, tako se među njima istiće lukavi i pokvareni Grga Ćokolino, koji se izdvaja iz mnoštva pohlepni i licemjernih muškaraca koji vrebaju tako nevine i ćiste djevojke, a najćešće imaju

svoje konkurente *famme fatale*, u ovome slučaju to je Klara Grubar. Zbog svoje krhkosti takvi likovi poput Dore teško se uspijevaju izboriti sa svojim vrebacima kao što je u ovom primjeru Grga Čokolino te najčešće završavaju tragično. Budući da je Dora pasivan lik, Šenoa je njezinu smrt prikazao vrlo jednostavno, bez previše pretjeranoga dotjerivanja.

Pred očima joj sijevalo, na prsa kao da se je svalila gora, a grlo kao da je stezala zmija. Djevojka stala teturati, glavinjati, hvatati rukama zrakom. »Oče! Pavle! Zraka!«, vrisnu, padnu, dahnu i izdahnu (Šenoa, 1977: 210).

Dora Krupićeva budi višestruke osjećaje ljubavi u Pavlu: ljubav prema samozatajnoj građanskoj djevojci, ljubav prema kršćanstvu i na kraju ljubav prema svojoj rodnoj grudi, jer Dora „postaje simbolom napaćene hrvatske i kršćanske vjere koju žele zatrti Turci protiv kojih Pavle diže sablju“ (Buzov, 1996: 99). Nakon što Dora umire, Pavle se odriče ljubavi prema drugim ženama što simbolizira vjernost prema Dori te se bazira na ostale vrline koje ga je Dora podučila, a to objašnjava kanoniku Vramcu:

Vidio sam jasno kakav moram biti, a kakav ne biti. Nestade bijesa i grijeha, a u mome srcu pojavi se sveti, blagi mir i vjera u boga, u ljubav. Kao da me je nadahnuo sveti duh, skočih na noge junačke i podignuh sablju da lijevam krvcu za dom, za svetu vjeru kršćansku. Sad sam bolji, sad sam kroći, sad sam čovjek, a sve – sve to učini blaga, skromna građanska djevojka (Šenoa, 1977: 189).

Budući da je Dora kći zlatara Krupića, zbog svih pozitivnih osobina prozvaše je „zlatarovim zlatom“ (Zovko, 2016: 72):

Mladica po duši, a ne videći zla, bila bi i po sebi našla put kojim poći valja da ne zagrežeš u zlo. Bijaše bistra, živa, te se već za kasnijega djetinjstva toliko uslobodila da je već nisu smatrali djetetom, da su je dapače svi nazivali „zlatarovom mudrijašicom“, jer mala – a nije to za ono doba šala – naučila bila čitanju i pisanju od varoškoga školnika Blaža Dragšića. Pa tek kad pupolj budne ružicom, djevojče djevicom! Divna li oku milja! Kad je

nedjeljom i svetkom, idući od rane mise preko Markova trga kući svojoj, premetala drobne nožice, obuvane crvenim šiljastim postolicama, kad joj se lijepa glavica njija pod kitnom partom, a bujne joj se crne plete spuštale niz plavetni, janječim kirnom ošiveni zobun, kad je ručicama držala na prstima veliki, srebrom okovani molitvenik, stidno gledajući pred sebe, da nisi mogao spaziti munjevita oka od drugih svilolikih trepavica (...). Mnogomu se građanskomu sinu – a ne kojekakoviću – otiamale oči za Dorom; mnoga je majka u duši računala, kad li bude Dora zrela za njezina sina, pače i velikaški gospodičići, kad ih iznebuha oprži sjajno oko zlatarove kćeri, znal bi prišapnuti: „Ej da nije, što je“! (Šenoa, 1977: 11).

U Kozarčevim *Mrtvim kapitalima* Anka Matković sa svojim karakteristikama pripada prvome tipu. Ona je predstavljena kao „žena s perspektivom“ (Markasović, 1999: 48). Ona, za razliku od Dore, odskače sa svojom uzbuđljivom pojavom i žustrinom, koja joj daje snagu da se suprotstavi svojoj protivnici. Kao i kod Dore, Anku određuje njezina unutarinja i vanjska ljepota. Anka je djevojaka sa sela koju ispunjava jednostavan i skroman život, a ta poniznost najbolje se vidi u njezinome vjenčanju, gdje bira jednostavnu odjeću te izostavlja skupocjeni nakit i ukrase. Njezina ljepota i stil odijevanja najbolje se očitavaju u načinu rada:

Poput odijela bile su joj i kretnje jednostavne i naravne; ništa na njoj nije bilo proračunato, ništa poljepšano, nego sve onako, kakova je uistinu bila: u svakoj kretnji, u svakom koraku izrazivala se čednost i samilosnost, neka neizmijerna topla dobrota, kojom je svu okolicu oko sebe napunjala (Kozarac, 1997: 8).

Dokazala je svoju povučenost u blizini muškoga roda, ali ipak je uspjela zadobiti Lešićevu ljubav usprkos majčinom i tetkinom negodovanju. Trud njezine majke nije bio opravdan jer njezinom jednostavnošću i izvanrednim crtama lica „zapelo je svačije oko o visoku krepku djevojku snažnog i pravilnog struka, te stidno oborenih očiju, koje su bile posve zastrte dugim crnim trepavicam. (Kozarac, 1997: 38).

Anka je simbol dobrote, poslušnosti te odanosti prema majci koja će u budućem životu prezentirati vjernu suprugu i domaćicu, što se stvarno i ostvarilo. Ove djevojke u nekim oblicima su iste, ali ipak postoje razlike. Dora je svoju poslušnost dokazala svome ocu tako što je prihvatila njegova „pravila“, dok Anka odbija majčina „pravila“ te stvara svoj životni put bez ičijeg pritiska. Iako je Anka odrasla pod jakim utjecajem oca, bez obzira na to samostalno je izabrala ideje koje promovira njezin otac, gdje se ističu poniznost i jednostavnost te pronalaženje spokoja u ostalim segmentima života:

Taj mir mogao je samo one božje stvorove opsijevati, koji su bili sami sobom sretni i zadovoljni, koji su znali, što god čine, da to samo zato čine, jer im tako srce i duša šapće (Kozarac, 1997: 73).

Zahvaljujući svome samostalnome odabiru životnih puteva, uspjela je izrasti u snažnu osobu jakih stavova, koja će se oduprijeti nepravdi te se izboriti za svoja stajališta bez straha. Anka je uvidjela ogroman trud svoga oca, kojeg on ulaže da bi djeca bila sretna, te napala brata Luja tražeći „da imate malo više milosrđa napram njemu, jer valja da pomislite, da je on, doduše, dužan svoju djecu uzgajati i naobrazovati, al da nije njegova dužnost sebe robom svoje djece praviti (Kozarac, 1997: 25). Jedna od njezinih najvažnijih odluka bila je neprihvatanje Urbanitzkyeve prosidbe te upornost za ostajanjem u ljubavnoj vezi s Lešićem, što se dokazalo brakom punim ljubavi. Iako je njezina ljubav prema Lešiću bila jaka, ona je bila spremna odreći se ljubavi kako bi njezina majka bila zadovoljna, ali bi zauvijek bila zaljubljena i vjerna svome srcu:

Sad sam vam, majko, rekla sve što znadem, a vi ako mislite da ću vas unesrećiti, budem li njegovom ženom, onda ću vam ja žrtvovati svoju sreću, ja ću ga zaboraviti i tiho trpjeti - neću se za njega, ali niti za jednoga drugoga udati. (Kozarac, 1997: 74).

U Ankinoj i Lešićevoj iskrenoj ljubavi, najbolje se pronalaze karakteristike kućnoga anđela, kao što su nježnost, ljepota i spokojstvo:

Njezina ionako nježna kći pričinila joj se sada još sto puta nježnijom, uzvišenijom i ljepšom: ona se nije mogla dosta načuditi onomu blaženomu miru i spokojstvu, koje je anđeoskom dobrotom odsijevalo s Ankina čela (Kozarac, 1997: 73).

Kao i Dora, Anka također ima svoje neprijateljice, gdje dokazuje svoju moralnost i snagu, ističići ih još jače. Budući da ona nije slaba, nego živahnija od Dore, nema neprijateljicu u obliku fatalne žene, već je to njezina mlađa sestra Nela. Nela je potpuna suprotnost od svoje starije sestre. Ona je pod majčinim utjecajem izrasla u njezinu kopiju i samim time nema svoje stavove, već ih je preuzela od svoje majke. Najveću prednost vidi u materijalnim stvarima i glamuroznome gradskome životu, dok seoski život i posao prezire. Neli je bitnije da se može hvaliti svojim bogatim suprugom, koji će ispunjavati sve njezine prohtjeve, a ne da udovoljava bračnome partneru te da se ponaša kao domaćica, stoga odavde proizlazi njezina negativnost koju nije sama razvila, već ju je preuzela od voljene majke. Njezin otac Matković uvidio je nesreću u Nelinom braku s Neumayerom zbog njezine iskrivljene i lažno zamišljene stvarne slike života, koja će se ubrzo rasprsnuti kao balon u realnome braku:

On se nije nikako mogao složiti s današnjim gradskim odgojem, koji je po njegovu uvjerenju usađivao u žensko srce razmaženost i lažan značaj; koji je mladu ženu nadahnjivao idejama za vanjski sjaj, za nerad, a otuđivao ju od prave istine zbiljnosti, s kojom se dandanas računati mora (Kozarac, 1997: 22.-23).

4.1.1. Fatalna žena (*famme fatale*)

Osim *progonjene nevinosti*, javlja se još jedan tip ženskoga lika, a to je fatalna žena iliti *famme fatale*. Najstariji oblici fatalnih žena javljaju se u mitovima i sagama u kojima „hrabri se junaci susreću s tajanstvenim, raskošnim, ali opasnim zavodnicama koje ih stavljaju pred kobnu kušnju i redovito odvede u propast” (Nemec, 1995: 60). Takve osobine daju se i povijesnim osobama poput Kleopatre, Lucrezie Borgie i druge, koje su onda postale literarne inspiracije, a „pod utjecajem

kršćanstva promijenilo se prvotno shvaćanje poganskih božica – zavodnica i one su tada potisnute u područje đavolskog“ (Nemec, 1995: 60). Osim što se razvilo u svim književnostima, najviše se proširilo u europskome romantizmu i realizmu, pa tako i u hrvatskoj književnosti devetnaestoga stoljeća. Najčešće ih prikazuju u obliku kurtizana, kraljica i velikih grješnica (Nemec, 1995: 61). U stalne karakteristike spomenutih likova pripadaju određene osobine. Sve fatalne žene su čarobno lijepe, neodoljive, misteriozne te opasno privlačne te pomalo agresivne (Nemec, 1995: 62). Takve su žene spoj opčinjenosti i želja za razaranjem. Zbog tih osobina fatalne žene su konstantno u centru zbivanja. Njih se prikazuje kao inteligentne, proračunate, nadmoćne i zabavne. One su dominantne u društvu u kojemu se nalaze te su samosvjesne i mogu okrenuti svaku situaciju u svoju korist. Najbolje se snalaze u visokim društvima, salonima, raznim zabavama. Ono što *famme fatale* daje neopisivu moć u erotskim muškim fantazijama nije ona sama, već upravo mjesto što ga zauzima u muškoj fantaziji (Nemec, 1995: 62). Zbog toga su one najčešće prikazane kao žene lakoga morala, razuzdane i strastvene. Jednostavno rečeno one su prikazane kao vještice, zmiје, sotonine učenice, odnosno kao apsolutne bludnice. To znači da su potpuna suprotnost konzervativnome prikazu majke - žene, supruge te one nisu vjerne žene niti čuvarice obitelji kao kućni anđeo (Nemec, 1995: 63). Bez uljepšavanja možemo reći da je tip fatalne žene prihvatilo predrasude glavnih razlika između konzervativnih žena i fatalnih žena, i baš zbog toga im pripada uvaženo mjesto u društvu. Zbog svoga stava, predstavljaju ih kao predstavnice nesreća, propasti i nositeljica smrti. One uživaju u sadističkome iživljavanju nad svojim žrtvama (Nemec, 1995: 63).

4.2. Klara Gruberova

U našem prvome povijesnome romanu, točnije u *Zlatarevom zlatu*, pojavljuje se i lik fatalne žene. Riječ je o najkontroverznijem liku koji će sve učiniti za svoje zadovoljstvo. Naime, Klara je bila udovica iz Samobora, koja je rano ostala bez muža, te nezadovoljna sa svojom situacijom pokušava pronaći neki mir, a taj mir je ugledala u mladome Pavlu. Iznimno je lijepa, što možemo vidjeti iz njezinoga opisa:

Visoko, glatko čelo odavalo je neobičnu pamet, a ravni, tanki nosić komu se živo micahu ružične nosnice, sivkaste ali neobično sjajne oči, bijahu znakom velike hitrine. A srce, a čuvstvo? Teško je reći. To glatko fino lice čas bi se zažarilo plemenitim zanosom, čas izrazilo otrovnim rugom, čas složilo u neodoljiv posmijeh, čas okamenilo hladnim mramorom; samo pune, pootvorene usne, samo nemirno kretanje tijela pokazivalo je da u toj ženskoj glavi žive krvi imade (Šenoa, 1985: 45).

Tko je vidio puna i poput mlijeka bijela ramena štono provirivahu iza bruseljske paučine, tko je gledao kako se puna njedra nadimlju i silom otimlju jarmu plavetne svilene halje, kako se srebrni pojas vije oko tankoga struka, kako se oble sjajne ruke kradu iza dugih rukava, kako se malene nožice u vezenim postolicama nestrpljivo premeću na medvjedoju koži – tko je to sve vidio, morao je reći – ta žena ugleda svijet za ljubav, ta žena hoće, mora da ljubi. A je li ljubila? Za to znala su razna gospoda, samo tupoglavi pokojnik joj nije (Šenoa, 1985: 45).

Ona je inteligentna, pokvarena, lažljiva te osvetoljubljiva žena. Fatalne žene često povezuju sa zmijama, pa kako Nemeč kaže „Klari Grubarevoj bijesna krv gamzi žilama kao otrovna zmija“ (Nemeč, 1995: 69). Nakon što Pavle odbije Klarinu ljubav, on nju uspoređi sa zmijom:

Ja Samson nisam, ali vi ste Dalila! Prokleta bila, rajska zmijo! (Šenoa, 1985: 50).

Klarino srce ispunjeno je zloćom te ona ne mari za ljudske osjećaje. Ona želi samo postignuti svoj cilj i sve će napraviti samo da ga postigne. Upravo zbog ljepote niti jedan joj muškarac nije ostao ravnopravan. Njezine težnje za promjenama nisu mogle umiriti strasne nagone, koji je pretvoriše u agresivnu zvijer željnu ljubavi, akcije i zla (Zovko, 2017: 76). Klara je tipičan lik fatalne žene pred čijom ljepotom padaju mnogi muškarci. Privlačna, inteligentna, slatkorječiva, prijetvorna, pristupačna, senzualna i prilagodljiva želi okusiti sve čari i raskoši života te je u njezinim težnjama nitko ne može zaustaviti (Zovko, 2017: 76). U romanu je vrlo zanimljivo opisana Klarina soba koja ujedno simbolizira njezin grijeh:

Pravo čudo ta Klarina soba. (...) Pozlaćena rebra svodova sticala se u lijepo izrezanu cvijetu s kojega visijaše na svilenoj uzici bakreni pozlaćeni svjetiljnjak u prilici dvaju amoreta što nose četiri baklje. Zidovi kitili vješto tkani talijanski sagovi. Jedan sag prikazivao je čistu Suzanu. (...) Na drugom sagu vidi se zlatan čador (...) (Šenoa, 1985: 44).

Osim ljubavi prema Pavlu, s kojom je zaokupljena, također joj probleme radi ban Krsto Ungan, koji želi vratiti Samobor u svoje ruke. No, Klara mu se muški suprotstavlja, stoga se ona pretvara u ženu ratnicu. Kada je vidjela da ne može protiv njega, odlučila je iskoristiti svoje zavodničke sposobnosti čime potvrđuje da je tipična *femme fatale*.

4.2.1. Lina

Lina je druga fatalna žena koja se pojavljuje u Kumičićevom romanu *Olga i Lina*. Lina je lijepa, pametna žena kojoj se već na početku vidjelo da nema ambicije da bude dobra i uzorna žena. Dapače, kada je rodila nije marila za dijete, već je koristila svoju fatalnost kako bi mogla manipulirati događajima. Kumičić je, uistinu, detaljno opisao Linu, toliko je išao u detalje, a najviše pažnje pružio je njezinome umu (Nemec, 1995: 66):

Lina je bila uistinu krasota koja je mogla u prvi mah zanijeti, uzbuniti. Stas joj bio visok, a bokovi puni, obli. Ovelike, uzdignute grudi počinjale se uzdizati visoko na prsima udivnoj crti kojoj se ne zna imena. Mnogo bi oko zapelo najprije o njezino vitko i krasno tijelo, o onu razbludnu gibljivost, o onu raskošnu crtu što joj nad bokovima pliva, što se svija i gubi u cvatućoj puti. Vrat, bijel kao snijeg, bio je pun i urešen skupim nizom bisera. Na prekrasnom licu vidjelo se nešto nemirno, požudno, a kadgod i divlje. Njezin rijetko iskreni posmijeh stvorio bi joj na svježim obrazima široke i neduboke jamice koje bi se naglo rasplinule prema kutovima usnica. Oko joj bilo crno i veliko, no odviše je sijevalo. Trepavice dugačke, obrve veoma guste i divno svedene, pokrivalo su sasvim onaj luk nad okom i

spuštale se preko njega, kao da žele zasjeniti sjaj njene vatrene zjenice (Kumičić, 1965: 11).

Kako pisac prikazuju Linu, vidi se gotovo najbolje u prizoru susreta nje i Alfreda. Naime, Alfred je već pri prvome susretu s njom bio odmah začaran njezinim likom:

Alfred otiđe ravno kući gdje se baci na divan i počne misliti o punim i jakim bokovima dražesne Line... (Kumičić, 1985:11).

Lina je tipičan lik *famme fatale*: ona iskorištava ljudsku dobrotu kako bi sama sebe zadovoljila te kako bi samo uživala u životu ne mareći za druge. Njezin je cilj putovati svijetom te zadovoljavati svoje hirove:

Cijelo njezino biće sjećalo je na dobra jela, na izvrsna vina, na kočije, na brze i hitre konje i na polutamne sobe. Ona nije bila mila, nije bila nježna, no bila je vrlo, vrlo dražesna; bila je rođena da "živi", ali ne da bude supruga, da bude majka (Kumičić, 1985: 12).

Kumičić je opisao Linu kao nestrpljivu osobnost te je istaknuo njezin neprihvatljiv način života. Ona nije žena koja će čekati, već žudi za avanturama. Njoj nije dovoljan jedan muškarac, već više njih kako bi ju mogli zadovoljiti. Njoj je cilj da ona ostavlja muškarce, a ne oni nju. Međutim, ipak je njezin ljubavnik Mario shvatio kakva je ona žena, stoga ju ostavlja:

Slikar signor Mario s kojim je pobjegla Lina iz toplica u Italiju, nastojaše dan i noć da se što prije riješi Njemice. Njezino raskalašeno i prosto vladanje, a i drugi neki razlozi prisiliše ga da se na uljudan način već nakon mjesec dana s njom rastao (Kumičić, 1965: 43).

Alfred je muškarac koji također nije uspio odoljeti Lininim čarima. Međutim, Lina je njega samo iskorištavala, k tomu, kada je saznala da nije imućan, nije joj bio

više toliko zabavan. On je postao jako zaluđen s njome što dokazuje Lininu fatalnost. Njoj nije potrebna ljubav, već strast. Ona želi samo uživati, a ne vezati se za jednoga muškarca. Linin odnos prema ljubavi možemo lako pročitati iz citata:

Ja nikad srcu ne vjerujem... - Srce... srce, što je to? Kakva je to stvar? Komad mesa, pun krvi! Pa mislite li da se ljubav u srcu rađa? Ja to ne vjerujem, barune (Kumičić, 1965: 26).

Lina je uspjela svima zagorčati i uništi život, pa čak, u jednu ruku, i sebi. Na kraju ipak ostaje s Alfredom, nije joj suđeno da svoje želje do kraja materijalizira (Nemec, 1995: 74).

4.2.2. Laura

Najfatalnija žena hrvatske književnosti koja posjeduje zmijsku kob i anđeosku dobrotu (Novak, 2003: 246). Ante Kovačić je stvorio u svome djelu *U registraturi* najbolji primjer *famme fatale*. Laura se prvi put pojavljuje kao Mecenina štićenica. Njezin život je pun mračnih tajni, no tako izgleda i njezina ljepota, mračna i privlačna:

Divna i obla uda njezina tijela (...) a ona me sada istom pogleda tako pronicavo svojim velikim plavim očima (...) Bijaše ta nova štićenica krasno biće! Ako joj je šesnaest godina, ipak nije prevalila sedamnaeste (Kovačić, 1985. 81).

Kako bi se približila Ivici, Laura na njihovom prvom susretu glumi dobru djevojku, punu razumijevanja i ljubavi. Čak bira riječi koje će reći Ivici, govori da su oni kao brat i sestra te da su „oboje sirotani“ (Kovačić, 1985: 8). Ivica se zaljubio na prvi pogled čim je ugledao Lauru. Najviše ga je očarala njezina ljepota i stil pristupa. Kada god je Laura u njegovoj prisutnosti, Ivica osjeća „leptiriće u truhu“:

Prenem se, začuvši tihe i lagane korake i šuštanje odijela, te ugledam ženski lik. Ja se sav smetem, a krv mi pojuri u glavu. Htjedoh pobrati svoje

knjige i krenuti iz vrta, ali one mi ispale iz ruku i razletješe se listovi od raskinutih knjiga po rosnoj travi. Tu se približi ona i nazvavši mi "dobro jutro" lijepo se sagne i stade sabirati rasute listove mojih knjiga. Ja se negdje zažarih poput makova cvijeta. (Kovačić, 1985: 81)

Laura svojim ambivalencijama stvara situacijsku napetost, neizvjesnost, mogućnost ulaska u novo semantičko polje, osjećaj da se nešto mora dogoditi (Nemec, 1995: 67):

Ja ispadoh iz odaja Mecene i sretmem na stubama divnu Lauru... Ona mi se nasmiješi rajskim, požudnim osmijehom, a u crnim očima usplamsa joj se stras i hladnoća, neopisivo milje i ljut prezir, anđeoska dobrota i zmijska zloba.... sve to u jedan tren...

Ah,Laura... ta Laura!... (Kovačić, 1985: 53)

Osim lijepo strane Laura ubrzo pokazuje, već na njihovom drugom susretu, svoju drugu, zlobnu stranu koju Ivica uvidi:

Ona prasne u bahantičan smijeh. U taj tren joj pogledam u oči, i ona mi se pričinu posve drugom. Njezine mile crte sada se nekuda otegoše. Ona lijepa ustašca ne odisahu nježnošću nego mi se prividješe kano da će ugristi... Oči joj žmirucahu kano ptici grabilici za plijenom. Mene proburazi iznenada neka zima i prolete me srsi... (Kovačić, 1985: 83)

Odnosno, kako naglašava Nemec, „Kovačevićeva Laura tako na nekim mjestima gotovo i potpuno gubi ljudska svojstva“ (Nemec, 1995: 69):

Laura bijaše nekuda hladna. Na njezinim usnama pomaljao se onaj zločinski poluprezir, a iz očiju lizaše onaj zmijski blijesak kakva već poznajemo u te glumice kada god se u njezinoj glavi roje nove osnove i u duši stvaraju nove odluke... (Kovačić, 1985: 190)

Kako je radnja odmicala, tako je Laura sve više pokazivala svoju zlobu i okrutnost. Počinila je niz ubojstava, a da niti jednom se nije kajala. Uništila je brojne

živote, a da niti malo joj nije bilo žao. Kada ju je Ivica odbio, ona je poludjela i otišla u hajdučicu. Laura je ovdje predstavljena kao "Bakantica Venera" i kao "rajska zmija", bivajući dvostrukim simboličkim imenovanjem, paganskim i kršćanskim, označena kao takoreći univerzalni nosilac tjelesnoga grijeha (Brajović, 2016: 41). Kada je bila proglašena krivom za sva počinjena ubojstva, najbolje je pokazala svoju zlobu:

Pukoše smrtonosne cijevi i pogodiše je hici, ali ona stajaše nepomično poput mramorna kipa... Grudi joj bijahu razgaljene, ali ne proteče iz njezina tijela ni jedna kap krvi... Hladnu i ukočenu makoše je s mjesta i sručiše u grob iskopan na njezinu podnožju (Kovačić, 1985: 235).

5. Zaključak

Tipični prikaz ženskoga lika u hrvatskoj književnosti je *kućni anđeo ili čuvarica ognjišta*. To je idealizirana slika žene. To jest, žena koja je obično opisana kao pobožna djevojka koja ostaje vjerna do smrti svojoj ljubavi i obitelji. Takav se tip ženskoga lika vrlo rano pojavio u hrvatskoj književnosti, točnije kod našega najboljega pisca protorealizma, a to je August Šenoa. On je u svom povijesnom romanu *Zlatarevo zlato* najbolje prikazao taj tip žene – *čuvarice ognjišta*. Njegova Dora je primjer djevojke koja je poslušna te vjerna svome ocu. Ona je lijepa, mlada, gradska djevojka čija je jedina zadaća biti dobra supruga i majka. Dorina jedina slabost je ta što se ne može izboriti sa svojom suparnicom. S druge strane, Dori slična, ali opet suprotna, Anka, seoska djevojka iz romana *Mrtvi kapitali* Josipa Kozarca. Anka je djevojka koja ima značajke kućnoga anđela. No, s druge strane, opet ima svoju perspektivu i osim što je vjerna svome mužu, a i ocu, uspijeva se izboriti za svoje pravo pa samim time uspijeva pokazati da nije toliko slaba kao Dora. Anka je snažna djevojka s čvrstim karakterom.

Drugi tip ženskog lika u hrvatskoj književnosti je fatalna žena iliti *famme fatale*. Takav tip žene je utjelovljen u brojnim hrvatskim romanima, poput romana *Olga i Lina*, *Zlatarevo zlato* i *U registraturi*. Fatalna žena je beskrajno tašta, ambiciozna, pohlepna, željna vlasti, novca, ljubavi – fatalna se žena preobražava u „stroj želja“ (Nemec, 1995: 72). Ona ne dopušta da se dvoje pozitivnih, mladih i zaljubljenih likova okuse u svojoj sreći, postaje im suparnica i želi im uništiti vezu. U *Zlatarovu zlatu* erotska žudnja Klare Grubar razara idilu između Dore Krupičeve i Pavla Gregorijanca, u romanu *U registraturi* vjenčanje između Ivica i Ančice okončava hajdučica Laura (Nemec, 1995: 72). Ona se može pojaviti kao protagonist, a to znači da njezina volja stvara zaplet, npr. Lina. Zanimljivo je da ona može postati žrtve vlastite intrige. Često je uspoređena sa zmijom, odnosno ona je bludnica koja se suprotstavlja tradiciji. Pamte se Lina i Klara, jer se u njima misteriozno združuju Eros i Thanatos, prirodno i demonsko (Nemec, 1995: 59).

Na samom kraju ovoga rada možemo zaključiti da nam je hrvatska književnost 19. stoljeća otkrila dva nova tipa žena. Prvi tip je tragičan lik, koji se ne uspjeva izboriti za sebe u okrutnoj stvarnosti, dok drugi tip je individualizirani lik u kojega je pisac uložio svu svoju maštu.

6. Literatura

Knjige

1. Brešić, V. (2015.) *Hrvatska književnost 19.stoljeća*. Alfa: Zagreb
2. Buzov, D. (1996.) *Progonjena nevinost i femme fragile: dva ženska lika u hrvatskom romanu od Šenoae do početka 20. stoljeća*. Republika. -52: str. 93-105
3. Frangeš, I. (1987.) *Povijest hrvatske književnosti*. Matica hrvatska:Zagreb
4. Kovačić, A. (1985.) *U registraturi*. Mladost: Zagreb
5. Kozarac,J. (1997) *Mrtvi kapitali*. Matica hrvatska: Zagreb
6. Kumičić, E. (1965.) *Olga i Lina*. Matica hrvatska: Zagreb
7. Markasović, V. (1999.) *Rukopis ravnice*. Društvo hrvatskih književnika: Osijek
8. Nemčić, K. (1995.) *Tragom tradicije*. Matica hrvatska: Zagreb
9. Nemeć, K. (1995.) *Povijest hrvatskog romana od početka do kraja 19. Stoljeća*. Znanje:Zagreb
10. Prosperov Novak, S. (2003.) *Povijest hrvatske književnosti*. Golden marketing: Zagreb
11. Šenoa, A. (1985.) *Zlatarevo zlato*. Školska knjiga: Zagreb
12. Šicel,M. (2003.) *Pisci i kritičari, Studije i eseji iz hrvatske književnosti*. Naklada Ljevak: Zagreb
13. Šicel,M. (2005.) *Povijest hrvatske književnosti XIX. stoljeća, knjiga II. realizam*. Naklada Ljevak: Zagreb
14. Šicel.M. (1997.) *Hrvatska književnost 19.i 20 stoljeća. Školska knjiga: Zagreb*
15. Živančević, M. (1975.) *Povijest hrvatske književnosti, knjiga IV*. Liber: Zagreb

7. Članci:

1. Zovko, G. (2016.) *Klara Gruberova iz Šenoine romana Zlatarevo zlato (1871.)*
2. Brajović, T. (2016.) *Godine učenja i slom Ivica Kičmanovića: U registraturi Ante Kovačića i žanr bildungsromana*
3. *Zbornik slavističke filološke škole u Zagrebu (2003.)*
4. Petrač, B. (1990.) *Lik žene u hrvatskoj književnosti*

8. Sažetak

U ovome radu donosi se analiza tipičnih ženskih likova hrvatske književnosti 19. stoljeća, odnosno „*anđela u kući*“ i „*fatalne žene*“. Analiziraju se sljedeća djela: *Zlatarevo zlato* Auguste Šenoae, *Olga i Lina* Eugena Kumičića, *U registraturi* Ante Kovačića i *Mrtvi kapitali* Josipa Kozarca. Analiza teži uočavanju glavnih karakteristika tih tipova likova, to jest, obilježja njihove realizacije u promatranim književnim tekstovima.

Ključne riječi: romantizam, realizam, ženski likovi, anđeo u kući, fatalna žena

9. Summary

This paper presents an analysis of typical female characters in Croatian literature of the 19th century, ie "angels in the house" and "fatal women". The following works are analyzed: *The Goldsmith's Gold* by Augusta Šenoa, *Olga and Lin* by Eugen Kumičić, *In the Registry* by Ante Kovačić and *The Dead Capital* by Josip Kozarac. The analysis tends to notice the main characteristics of these types of characters, that is, the characteristics of their realization in the observed literary texts.